

Gulsina HASHIMOVA,

Farg'ona davlat universiteti katta o'qituvchisi, f.f.d

E-mail: gulsinakhoshimova@mail.ru Tel: (93)498 70 33

FarDU dotseti, f.f.d A.Qambarov taqrizi asosida

SOCIAL PROTECTION OF MILITARY SERVICEMEN AS AN INTEGRATED PART OF THE SYSTEM OF SOCIAL PROTECTION OF THE POPULATION

Annotation

This article discusses the goals of military social work, social protection of military personnel of the Armed Forces and members of their families. The work of military personnel, as a separate type of labor, has its own characteristics; the factors determining the provision of guarantees and benefits to military personnel are analyzed.

Key words: military labor, benefits, material support, military social work, social services, social protection, military reforms, management, military personnel, moral and psychological state, military discipline..

СОЦИАЛЬНАЯ ЗАЩИТА ВОЕННОСЛУЖАЩИХ КАК НЕОТЪЕМЛЕМАЯ ЧАСТЬ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ

Аннотация

В данной статье рассматриваются цели военно-социальной работы, социальная защита военнослужащих Вооруженных Сил и членов их семей. Труд военнослужащих, как отдельный вид труда, имеет свои особенности, проанализированы факторы, обуславливающие предоставление гарантий и льгот военнослужащим.

Ключевые слова: военный труд, льготы, материальное обеспечение, военно-социальная работа, социальное обслуживание, социальная защита, военные реформы, управление, военнослужащие, морально-психологическое состояние, воинская дисциплина.

HARBIY XIZMATCHILARNING IJTIMOY HIMOYASI – AHOLINI IJTIMOY HIMOYA QILISH TIZIMINING AJRALMAS QISMI SIFATIDA

Annotatsiya

Ushbu maqolada Qurolli Kuchlar harbiy xizmatchilari va ularning oila a'zolarini ijtimoiy himoya qilish, harbiy ijtimoiy ishning maqsadlari haqida fikr yuritilgan. Harbiy xizmatchilarning mehnati, mehnatning alohida turi sifatida o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, harbiy xizmatchilarni kafolatlar, imtiyozlar bilan ta'minlanishiga sabab bo'ladigan omillar tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: harbiy mehnat, imtiyozlar, moddiy yordam, harbiy ijtimoiy ish, ijtimoiy xizmat, ijtimoiy himoya, harbiy islohotlar, boshqaruv oganlari, harbiy xizmatchilar, ma'naviy-psixologik holat, harbiy intizom.

Kirish. Zamonaviy jamiyatda ijtimoiy sohani rivojlantirish jamiyat taraqqiyoti, millat kamoloti va shaxs barkamolligini belgilab beruvchi asosiy mezonlardan biri hisoblanadi. Chunki mamlakatda ijtimoiy soha rivojlangandagina jamiyatda iqtisodiy va ijtimoiy-siyosiy barqarorlik vujudga keladi, mamlakat va millat taraqqiy etadi. Bu o'z navbatida shaxsning barkamol rivojlanishi uchun zarur bo'lgan zamin bo'lib xizmat qiladi. O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgan dastlabki kunlardan oq milliy armiyamizni isloh qilish, harbiy ijtimoiy sohani rivojlantirish mamlakatimizda bosh vazifa darajasiga ko'tarildi. Demokratik jamiyat konsepsiyasida milliy qadriyatlar bilan bir qatorda mazkur jamiyat, davlatchilikning qurolli himoyachisi bo'lgan harbiylar madaniyati, harbiy ijtimoiy ishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Davlatimiz Prezidenti, Qurolli Kuchlar Oliy Bosh Qo'mondoni Shavkat Mirziyoev ta'kidlab o'tganlaridek, "Armiya moddiy jihatdan eng zamonaviy va zarur vositalar bilan ta'minlangan bo'lishi mumkin, lekin axloqiy jihatdan zaifligi, jangovar ruhi, Vatanga sodiqlik va muhabbat, uning taqdiri uchun mas'uliyat hissi yo'qligi yoki loqaydlik tuzatib bo'lmas oqibatlariga olib kelishi mumkin"[1]. O'zbekistonda milliy armiyaning shakllanishi, undagi harbiy islohotlar fuqarolarning, ayniqsa yoshlarning mudofaaviy ong va madaniyatini rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari qatoriga kirganligi bilan bog'liq. Bu esa, xalqimizga xos bo'lgan milliy qadriyatlar tizimida vatan himoyasi, vatanparvarlik an'analarning jamiyat siyosiy madaniyatida aks etishi va mudofaaviy ong, harbiy ijtimoiy sohani mexanizmlarini har tomonlama o'rganishni ilmiy, siyosiy nuqtai-nazardan asoslab berishni taqozo qiladi[2].

Mavzuning dolzarbligi. Harbiy xizmatchilarning ijtimoiy himoyasi aholini ijtimoiy himoya qilish tizimining ajralmas qismi sifatida qaraladi, uning ushbu tizimdagi o'ziga xos xususiyatlari harbiy xizmatchilarning ishining o'ziga xos xususiyatlari bilan belgilanadi. Uning yakuniy maqsadi alohida xizmat turi - xavfsizlikni ta'minlash hisoblanadi. Harbiy xizmatchilarning ijtimoiy himoyasini ta'minlash muammosining dolzarbligi, O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari rivojlanishining hozirgi bosqichi harbiy xizmatchilar uchun qonun bilan belgilangan kafolatlarni, ularning ijtimoiy mavqeyini oshirish, harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish bilan izohlanadi. Harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish butun aholini, xususan, harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish sohasida jamiyatda to'plangan tajribani nazariy umumlashtirish va tizimlashtirish zarurati bilan bog'liq[3].

Olingan natijalar tahlili. Harbiy xizmatchilarni maxsus ijtimoiy-professional guruh sifatida ijtimoiy himoya qilish, birinchi navbatda, harbiy ijtimoiy ishining o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'liq. Qurolli kuchlar davlat hokimiyatining eng muhim institutlariga mansubligi bilan bir qatorda, birgalikdagi faoliyatni tashkil etishning tarixan shakllangan, barqaror shakli sifatida muhim ijtimoiy institutdir. Qurolli Kuchlar aholining nisbatan kichik qismini jamlashiga qaramay, jamiyatdagi boshqa hech qanday kuch bilan solishtirib bo'lmaydigan kuchga ega. Armiyani boshqa ijtimoiy institutlardan ajratib turadigan jihati sifatida quyidagilarni ko'rsatish mumkin:

- qurollarga bevosita egalik qilish;
- mustahkam tashkiliy tuzilma;
- harbiy-professional faoliyatni inson kuchlari va imkoniyatlarini qo'llashning boshqa sohalaridan farqli jihatlarining mavjudligi.

Qurolli kuchlar davlatning harbiy himoyasiga bo'lgan ijtimoiy ehtiyojni to'ldiradi. Katta yoshdagi aholining ma'lum bir qismi uchun ijtimoiy foydali mashg'ulot sifatida harbiy mehnatga bo'lgan ehtiyoj shu bilan bog'liq. Harbiy mehnat qiymati

maxsus, o'ziga xos xizmat, jamiyatni himoya qilish shaklida harakat qiladigan yakuniy natija bilan belgilanadi. Qurolli Kuchlardagi xizmat harbiy mehnat sifatida qaralishi kerak, ya'ni, "jami ijtimoiy mehnatning ajralmas qismi, uning mehnat bilan umumiy fiziologik asosga ega bo'lgan, xizmat ko'rsatish ishlab chiqarish sohasiga tegishli bo'lgan o'ziga xos quyi tizimi va xususiyatlari bilan tasviflanadi.

Harbiy xizmatchilarning mehnat vositalari harbiy texnika va qurollarning barcha turlarini qamrab oladi. Harbiy xizmatchilar mehnati subyektlari qo'mondonlik va boshqaruvning tizimiga ega bo'lgan aniq tuzilmani tashkil etuvchi barcha toifadagi harbiy xizmatchilar hisoblanadi. Harbiy xizmatchilar faoliyatining maqsadlari ikki tomonlama xarakterga ega. Harbiy mehnatning pirovard maqsadi, mehnat faoliyati natijasi «milliy xavfsizlik» kabi iqtisodiy konsepsiyaning ajralmas qismi bo'lgan mudofaa hisoblanadi.

Professional harbiy xizmatchilarning ishining murakkabligi O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarida eng zamonaviy texnikaning mavjudligi va uning ishlashi uchun shart-sharoitlarni yaratish bilan bog'liq. Harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish tizimi esa, harbiy xizmatchilar va ularning oila a'zolarining moddiy farovonligini va munosib ijtimoiy mavqeyini ta'minlashga qaratilgan ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar tizimi sifatida namayon bo'ladi. Harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish muayyan ijtimoiy maqsadga ega. Bu harbiy xizmatchilarning moddiy va ma'naviy-psixologik holatini yaxshilash, ularning ijtimoiy ta'minlanishi uchun shart-sharoit yaratishga qaratilgan. Harbiy xizmatchilarning boshqa mehnatga layoqatli fuqarolardan tub farqi shundan iboratki, turli fuqarolik tuzilmalarida ishlayotgan fuqaro "o'zi uchun" ishlaydi, harbiy xizmatchi esa davlat funksiyalarini bajarib, birinchi navbatda davlat ishlarini amalga oshiradi. Harbiy xizmatchilarni, harbiy xizmatdan bo'shatilgan fuqarolarni va ularning oila a'zolarini ijtimoiy himoya qilish, boshqa toifadagi fuqarolarni ijtimoiy himoya qilishdan farqli o'laroq, bir qator xarakterli xususiyatlarga ega, ularning asosiylari:

1. Ijtimoiy himoya nafaqat harbiy xizmatchining shaxsi, balki uning oila a'zolarining ham harbiy xizmatni o'tash davrida ham, u zahiraga (pensiya) bo'shatilganidan keyin ham ijtimoiy tartibga solinadi.

2. Harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish ko'p jihatdan vijdonan xizmat qilishni rag'batlantirishga qaratilgan bo'lsa, aholini ijtimoiy himoya qilish faqat ijtimoiy xavflarni yumshatish va yo'qotilgan ishsizlik, nogironlik, qarilik va boshqalar tufayli boshqa daromadlarni qoplash uchun amalga oshiriladi. Shunga ko'ra, harbiy xizmatchilarning ijtimoiy himoyasi boshqa toifadagi fuqarolarga nisbatan pensiyalar, nafaqalar va kompensatsiya to'lovlarini miqdorini oshirish bilan tavsiflanadi.

3. Ijtimoiy himoya tizimining huquqiy normalari asosan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, O'zbekiston Respublikasining qarorlari, normativ-huquqiy hujjatlarida o'z aksini topgan.

4. Harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish tizimini moliyalashtirish faqat byudjet hisobidan amalga oshiriladi.

5. Harbiy xizmatchilarning ijtimoiy himoyasi faqat ushbu toifadagi fuqarolarga xos bo'lgan bir qator ijtimoiy kafolatlar, imtiyozlar, kompensatsiya to'lovlarini o'z ichiga oladi.

Ish staji va harbiy xizmatchiga beriladigan kafolatlar va kompensatsiyalar miqdori o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjud. Davlat shartnoma bo'yicha harbiy xizmatni o'tayotgan harbiy xizmatchilarga olingan malakaga muvofiq imtiyozlar, kafolatlar va kompensatsiyalar miqdorini va harbiy xizmatning umumiy muddatini kalendar muddatlarida yoki imtiyozli shartlarda harbiy xizmatning umumiy muddati hisobga olgan holda harbiy xizmat muddatini oshirishni kafolatlaydi. Imtiyozlar, kompensatsiyalar o'z tabiatiga ko'ra har qanday jamiyatda har doim mavjud bo'lib, turli davrlarda turli shakllarda bo'lgan[5]. Ularning asosiy maqsadi - kasblar o'rtasidagi obyektiv farqlar tufayli ma'lum bir toifadagi ishchilarning mehnat jarayonining xususiyatlari va xarakterini aks ettirishdir. Harbiy xizmatchilar va ularning oila a'zolariga beriladigan imtiyozlar ularni qandaydir imtiyozli sharoitlarga solishni maqsad qilib qo'ymaydi. Bular ma'naviy va moddiy tartibni rag'batlantirish bo'lib, ularning asosiy maqsadi harbiy xizmatchilar va ularga tenglashtirilgan shaxslarning ma'naviy va jangovar ruhini oshirish, shuningdek, Vatanni himoya qilish burchini bajarish bilan bog'liq xarajatlarni qoplashdir. Iqtisodiy inqiroz va mamlakatdagi o'ta beqaror vaziyatda nafaqalar yana bir muhim vazifani - harbiy xizmatchilarni va ularning oilalarini inflyatsiya ta'siridan narxlarning oshishidan deyarli mustaqil himoya qilish, ya'ni qonun hujjatlariga muvofiq ko'rsatiladigan xizmatlar va imtiyozlarning bir qismini ham egallaydi[7]. Davlat harbiy xizmatchilarga ijtimoiy mavqeyi ga ko'ra ma'lum imtiyozlar bergan holda, ular uchun kundalik qiyinchiliklarni o'ylamasdan, butun xizmat vaqtini bevosita mehnatiga bag'ishlaydigan yashash sharoitlarini yaratishi kerak. Imtiyozlar hajmi harbiy xizmatchi tegishli bo'lgan rasmiy toifa, uning harbiy unvoni, harbiy xizmatda bo'lish muddati, uni o'tishning boshqa xususiyatlari va xizmatga bog'liq.

Harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish tizimi quyidagilar bo'lishi mumkin:

1) vaqtinchalik - faqat harbiy xizmat davrida (harbiy xizmat muddati bilan cheklangan) amalga oshiriladi;

2) doimiy - harbiy xizmat muddati bilan cheklanmagan, ya'ni, harbiy xizmatni tugatgandan keyin fuqarolarning ayrim toifalari uchun kelajakda saqlanib qoladi.

Harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish tizimi quyidagi elementlarni o'z ichiga oladi:

- hayot va sog'liqni saqlash, shu jumladan, majburiy davlat sug'urtasi;

- pensiya ta'minoti;

- moddiy yordam;

- uy-joy bilan ta'minlash.

Harbiy xizmatchilarning pul nafaqasini harbiy mehnatning ishchi kuchi narxining pul ifodasi sifatida o'rganayotganda, harbiy xizmatchilarning daromadlari dinamikasini hisobga olish kerak. Harbiy xizmatchilarning ish haqini quyidagi hollarda solishtirishni qonuniy deb hisoblaymiz:

1) fuqarolik mehnati subyektlarining ayrim toifalari ish haqi bilan;

2) mamlakatda yashash minimumi bilan. Askarning har oyda oladigan o'rtacha miqdorini hisoblashda, obyektiv taqqoslash uchun kalendar yili natijalariga ko'ra bir martalik pul mukofoti, harbiy xizmatni namunalik bajarganlik uchun mukofotlar miqdorini hisobga olish kerak.

Harbiy xizmatchilarga eng umumiy shaklda yordam berishda ijtimoiy ishning maqsadi - harbiy xizmatchilarning jismoniy va ruhiy kuchini tiklash, ularning shaxsiy munosabatlarini tartibga solish, harbiy xizmatga xos bo'lgan bo'ysunuvchi munosabatlarga ijtimoiy adolat elementlarini kiritishdan iborat.

Harbiy xizmatchilar bilan ijtimoiy ish bevosita Qurolli Kuchlarda, umuman jamiyatda ham amalga oshiriladi. Armiyada faqat shaxsiy tarkib bilan ishlash bo'yicha qo'mondon o'rinbosarlari zimmasida, deb o'ylash noto'g'ri bo'lardi[8]. Albatta, ular birinchi navbatda, harbiy xizmatchilar, shuningdek, harbiy psixologlar, huquqshunoslari, harbiy tibbiyot muassasalari mutaxassislari ijtimoiy himoyasi bilan shug'ullanishlari shart. Shu bilan birga, har qanday darajadagi jangovar komandirlar va

rahbarlar o'z vakolatlari doirasida o'zlariga bo'ysunuvchi harbiy xizmatchilar va ularning oila a'zolarining ijtimoiy ta'minotini ham ta'minlashi shart. Harbiy xizmatchilarga amaldagi qonunchilikka muvofiq berilgan barcha huquq va imtiyozlarga rioya qilish fuqarolarning sog'lig'i va harbiy xizmatdagi samaradorligini buzmaydigan ijtimoiy sharoitlarni ta'minlash vazifalaridan biridir.

Xulosa. Biz yangi davrda yashayapmiz, ayni paytda katta kuchlar va yirik rivojlangan davlatlar o'rtasidagi urushlar hech qanday samara bermasligini ko'pchilik tushunib yetmoqda. O'tmishdagi urushlar siyosiy, iqtisodiy va boshqa maqsadlarga erishish uchun yetarli darajada samarali vosita sifatida tan olingan. Lekin urushlar, ilgari insoniy va moddiy resurslarning juda katta yo'qotishiga qaramay yer yuzida hayotning mavjudligini shubha ostiga qo'ymagan. Hozirgi davrda vaziyat tubdan o'zgarib bormoqda, bu butun insoniyatni yo'q qilishga qodir bo'lgan yangi qurollarning paydo bo'lishi bilan bog'liq. Shu nuqtai nazardan harbiy ijtimoiy ish va harbiy madaniyatning mamlakat va millat mustaqilligida ham o'rni beqiyos bo'lib, harbiy madaniyat va harbiy ijtimoiy ish jamiyat va mamlakatdagi har bir fuqaroning milliy hayot tarzi, davlatning qurolli himoyasini tashkillashtirishdagi o'rmini kuchaytiradi. Harbiy ijtimoiy ish barcha davlat organlarining, jamoat tashkilotlarining, ommaviy ma'lumot markazlarining ishiga katta yordam beradi. Harbiylarning va xalqni vatanparvarlik ruhida tarbiyalaydi.

ADABIYOTLAR

1. Мирзиёев Ш.М. Миллий армиямиз – тинч, осуда ва фаровон ҳаётимизнинг мустаҳкам кафолати / Куролли кучлар ташкил топганлигининг 25 йиллигида сўзланган нутқ // Ватанпарвар. – Тошкент, 2017. №3 – Б.3.
2. Ўзбекистон Республикаси Куролли Кучлари ҳарбий хизматчиларининг маънавий-маърифий савиясини ошириш тизимини тубдан такомиллаштириш тўғрисида концепция// расмий нашр// Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги. – Тошкент: Адолат, 2018. – Б. 26.
3. Гребеньков В.Н. Военная культура российского общества: философ. культурологическая концепция: Дисс. к. филос. н. – Ставрополь: 2011. – С.81..
4. Исмойиловна, Ҳ. Г. (2020). Ҳарбий анъаналар, урф–одатлар ва маросимлар-жамият ҳарбий маданиятининг негизи. перекрёсток культуры, 2(3).
5. Ҳошимова, Г. И. (2020). Ўзбекистон республикаси куролли кучлари ҳарбий маданиятининг тарихий асослари. взгляд в прошлое, 3(5).
6. Исмойиловна, Ҳ. Г. (2016). Фуқароларнинг ҳуқуқий маданиятни оширишда ҳуқуқий нашрларнинг ўрни ва роли. Евразийский научный журнал, (5), 145-149.
7. Ismoyilovna, H. G. (2023). O'zbekiston qurolli kuchlari tizimidagi harbiy ijtimoiy ish. Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 11(4), 2293-2300.